

Slik jeg ser det

Bård Harstad
professor,
Økonomisk institutt,
Universitetet i Oslo

twitter: @bardharstad

Hver torsdag i Aftenposten

Stephan S. Roach
økonom
Kina-ekspert

Elisabeth Holvik
sjeføkonom
Sparebank 1

Einar Lie
professor
Universitetet i Oslo

Karine Nyborg
professor
Universitetet i Oslo

Erling Røed Larsen
professor
Handelshøyskolen BI

Gjeldstak. Hvorfor fungerer ikke den amerikanske handlingsregelen som den norske?

Handlingsregel på amerikansk

Vi kan lære mye av våre venners besvær. Nok en gang sliter president Obama med å få hevet taket på gjeld. For tiden krever gjeldstaket at USAs offentlige gjeld ikke kan overstige 16 394 milliarder dollar. Denne grensen kan i prinsippet motiveres på samme måte som vår egen handlingsregel – som sier at vi skal trekke maksimalt fire prosent årlig av oljefondets beholdning. Hva er likhetene og forskjellene mellom disse to reglene?

Motivasjonen kan være felles. Politikere vil ofte være tjent med å binde seg til masten eller regler for anstendig oppførsel. Det er nemlig svært fristende for sittende politikere å bruke over evne siden det kan være dagens motstandere som får mindre handlingsrom i fremtiden. Det er også forlokkende å peke på dagens «ekstraordinære situasjon» som en unnskyldning for å tilfredsstille krevende velgere og lobbyister, ikke minst dersom de som krever ikke helt kjenner kostnaden ved å gi. I tillegg vil politisk hestehandel, eller forhandlinger som vi egentlig burde kalle det, ofte gjøre det nødvendig å gi litt ekstra til øst og vest for at en skal få oppslutning om den politiske pakken.

Markedssvikt

Disse fristelsene gjør at den politikk som er fornuftig på lang sikt ikke blir fulgt i praksis. Forskningslitteraturen på feltet er stor. Blant de viktigste bidragsyterne finner vi vår egen nobelprisvinner i økonomi, Finn Kydland, så vel som min tidligere veileder i Stockholm, Torsten Persson. Fristelsene betyr også betyr at det kan være fornuftig med regler som begrenser iveren til å bruke. Vår handlingsregel og USAs gjeldstak er varianter av slike regler.

Men de er også svært forskjellige. Ikke først og fremst fordi vi har et overskudd og de et underskudd, men fordi vår regel ikke er bindende, mens deres er en lov; fordi vår regel begrenser hva som kan gjøres her og nå, mens deres peker på en mengde som kumuleres over tid; og fordi vår regel spesifiserer en brøkdell eller prosentandel, mens den amerikanske regelen spesifiserer et nominelt tall.

Det nominelle taket på gjeld må stadig justeres når bruttonasjonalproduktet (BNP) vokser, selv om gjelden som en andel av BNP ikke skulle vokse. Taket er blitt

«Politiske beslutningsregler burde velges med omhu, selv om de kan være potensielt nyttige»

Nok en gang sliter president Obama med å få hevet taket på gjeld, skriver Bård Harstad. FOTO: CHARLES DHARAPAK/AP/NTB SCANPIX

hevet 68 ganger siden 1960. Økningen brukte å være nærmest automatisk som en logisk konsekvens av de utgifter og skatter en allerede skal ha blitt enige om i statsbudsjettet.

Har en funksjon

Når taket stadig må endres kan en spørre om regelen har noen effekt i det hele tatt. Men det har den: Den gir nemlig opposisjonen en mulighet til å spille tøff mot presidenten. Den politiske polariseringen har økt i USA, og mulighetene til forhandlinger og konflikter er blitt noe en instinktivt kaster seg over.

Som senator stemte Obama selv mot å heve taket, noe han nå visstnok angrep på. Da han selv satt med makten i 2011 måtte han godta offentlige kutt som var større enn selve økningen på gjeldstaket republikanerne til slutt aksepterte.

I februar vil gjelden nå det nye gjeldstaket, og om det ikke igjen heves får presidenten trøbbel: Han har da valget mellom å kutte offentlige utgifter, heve skatter, unnlate å betale renter og avdrag,

eller bryte gjeldstaket. Ekspertene er uenige om hva som er minst ille. Alle alternativene er i strid med grunnloven eller det lovpålagte budsjettet, og ingen alternativer er fristende for noen part. Nettopp derfor blir nok gjeldstaket også denne gang hevet til slutt, i siste liten, etter at opposisjonen har presset presidenten så mye de makter.

Bare trusselen om at gjeld ikke kan bli betjent, er nok til at USA kan miste sin kredittverdighet og dermed muligheten til lett å låne penger internasjonalt. Fitch Ratings, som setter slike karakterer, truer nå med å nedgradere USA hvis ikke gjeldstaket heves. Standard & Poor, i samme bransje, gjorde alvor av trusselen da de nedgraderte kredittverdigheten til USA etter konflikten i 2011. Paradoksalt nok er det ikke den skyhøye gjelden, men USAs selv-pålagte handlingsregel som umiddelbart kan gi høye kostnader ved å låne.

Virker ikke etter hensikten

En konklusjon er at den amerikanske handlingsregelen slett ikke virker etter

sin potensielle hensikt. Regelen må stadig reforhandles eller brytes, og den har ikke hindret gjelden i å vokse seg større enn BNP. Stadig flere argumenterer for å fjerne hele regelen. Ifølge nevnte Fitch er «gjeldstaket en ineffektiv og potensielt farlig metode for finansiell disiplin». Vi har kanskje mye å lære av USA, men handlingsregelen burde vi ikke importere.

En annen konklusjon er at politiske beslutningsregler burde velges med omhu, selv om de kan være potensielt nyttige. Leksen kan overføres til andre politiske problem. For klimagasser, for eksempel, kan verdenssamfunnet være tjent med regler for hvor mye en kan slippe ut eller utvinne. Men et bindende tak på den kumulerte mengde utslipp (som partikler i atmosfæren, eller temperaturøkningen som følger) vil ligne mer på amerikanernes versjon av handlingsregelen, og det bør være avskrekkende nok. Bindende nivåer for både utslipp og mengde er selvmotsigende (da det ene fører til det andre) og kan være selve oppskriften på trøbbelen «over there».